

ВІЗУАЛЬНА СЕМАНТИКА ПСИХОГЕОМЕТРИЧНИХ ФОРМ ОСОБИСТОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ СВІДОМОСТІ

Викладено результати дослідження двох професійних груп: керівників із високим, середнім і низьким рівнем розвиненості професійної свідомості та інженерів. Розглянуто зв'язок між типами досліджуваних, отриманих за даними психогеометричного тесту, та їхнім способом ототожнення візуальних об'єктів із професійною посадою управління та інженера, за даними візуального семантичного диференціалу. Подано опис індивідуальних особливостей психогеометричних типів за подвійним кодуванням, доведено існування міжпрофесійної диференціації візуальної семантики геометричних форм.

Ключові слова: візуальна психосемантика, психогеометричні форми особистості, професійна свідомість, управлінська свідомість.

Постановка проблеми. Основною ідеєю сучасної психогеометрії можна вважати візуальну психосемантику форм. Потребує аналізу зв'язок між геометричною формою об'єкта, з яким контактує суб'єкт, і структурами, які організують смисли у професійній свідомості суб'єкта. Ці зв'язки за природою є асоціативними та несвідомими.

Стан дослідження. Проблемі візуальної психосемантики у дослідженнях свідомості присвячена низка праць таких учених, як О. Ю. Артем'єва [2], В. Ф. Петренко [7], В. І. Похилько [8], І. Б. Ханіна [11], В. В. Столін [10], О. Г. Шмельов [12].

У нашому дослідженні статистично оброблялися дані, отримані із застосуванням психогеометричного тесту С. Делінгер (адаптований О. О. Алексєєвим і Л. О. Громовою [1]) та візуального семантичного диференціалу (набір зображень О. Ю. Артем'євої [2]), що дозволяє реєструвати прояви візуальної семантики в професійній свідомості керівника [3].

Приймається за постулат те, що використовувані в психогеометричному тесті геометричні фігури відрізняються саме за семантикою завдяки доведеному експериментально існуванню суб'єктивної семантики форм [2]. Особистісна психогеометрична типологія заснована на вільному виборі геометричних форм, що дозволяє зондувати своєрідну систему індивідуально-типологічних відмінностей, які С. Делінгер називає формами особистості [1, с. 4]. Користуючись цим методом,

можна визначити індивідуальності професіонала за допомогою п'яти геометричних фігур. Це квадрат, трикутник, прямокутник, коло та зигзаг [4, с. 9].

Метою статті є виявлення зв'язку між семантикою психогометричних форм (психогометричні типи, за даними психогометричного тесту) з їхнім способом ототожнення візуальних об'єктів із займаною посадою (за даними візуального семантичного диференціалу) в професійній свідомості, відтак – доведення можливості використання психогометрії для її діагностики.

Виклад основних положень. У дослідженні взяли участь дві професійні групи: управлінців – із високим (УС1), середнім (УС2), низьким (УС3) рівнями розвиненості управлінської свідомості та інженерів (ІС) [3, с. 192]. Групі досліджуваних було запропоновано типову інструкцію: «Розгляньте п'ять зображених тут фігур. Оберіть ту з них, стосовно якої Ви можете сказати: «це – Я» або ту з них, яка першою привернула Вашу увагу. Запишіть її номер на першому місці. Далі проранжуйте останні чотири фігури в порядку зменшення їх приабликовості для Вас і запишіть відповідні їм номери».

У результаті ми отримали психогометричні формули респондентів, де враховувалися фігури, що посідали першу і другу позиції. Кожній з фігур було присвоєно цифру-маркер: квадрат – 1, трикутник – 2, прямокутник – 3, коло – 4, зигзаг – 5, що дозволило отримати 20 комбінацій двозначних кодів. Якщо виключити повторення однакових цифр в одному коді, ці комбінації виглядають так (табл. 1):

Таблиця 1

Комбінації модифікованих психогометричних кодів

12 Керівник	21 Керівник	31 Винахідник	41 Учений	51 Тривожний
13 Винахідник	23 Виконавець	32 Неемотивний	42 Виконавець	52 Емотивний
14 Виконавець	24 Керівник	34 Емотивний	43 Емотивний	53 Винахідник
15 Учений	25 Тривожний	35 Неемотивний	45 Інтуїтивний	54 Інтуїтивний

Перша цифра тут позначає основну суб'єктивну форму, друга – фігуру-модератора. Наприклад, код 23 означає, що досліджуваний вибрав трикутник як основну форму особистості (2) та прямокутник

як його модулятор (3). Інтерпретація показників була здійснена за О. О. Алексєєвим та Л. О. Громовою [1, с. 9] так:

I тип – «керівник». Зазвичай це люди, що мають схильність до керівної та організаторської діяльності, орієнтовані на соціально значущі норми поведінки, можуть володіти даром хороших оповідачів, що ґрунтується на високому рівні мовного розвитку. Легко адаптуються в соціальній сфері, домінування над іншими утримують у певних межах;

II тип – «відповідальний виконавець» – «виконавець» – володіє багатьма рисами типу «керівник», однак у прийнятті відповідальних рішень часто наявні коливання. Такий тип людей більш орієнтований на «вміння робити справу», високий професіоналізм, володіє високим почуттям відповідальності і вимогливості до себе та інших, високо цінує правду, тобто характеризується підвищеною чутливістю до правдивості. Часто страждають соматичними захворюваннями нервового походження як наслідок перенапруги;

III тип – «тривожно-недовірливий» – «тривожний» – характеризується різноманітністю здібностей та обдарованості: від тонких навичок до літературної обдарованості. Зазвичай людям цього типу тісно в межах однієї професії, вони можуть змінити її на абсолютно протилежну і несподівану, мати також хобі, яке є іншою професією. Фізично не терплять безладу і бруду. Зазвичай конфліктують через це з іншими. Відрізняються підвищеною чутливістю і часто сумніваються в собі. Потребують м'якого підбадьорювання;

IV тип – «науковець» – «учений». Ці люди легко абстрагуються від реальності, володіють «концептуальним розумом», відрізняються здатністю розробляти «на все» свої теорії. Зазвичай володіють душевною рівновагою і раціонально продумують свою поведінку;

V тип – «інтуїтивний». Люди цього типу володіють значною чутливістю нервової системи, її високою виснажуваністю. Легше працюють, коли переключаються з однієї діяльності на іншу, зазвичай виступають «адвокатами меншини». Мають підвищену чутливість до новизни. Альтруїстичні, часто проявляють турботу про інших, володіють хорошими навичками і багатою уявою. Це дає змогу займатися технічними видами творчості. Зазвичай формують свої норми моралі, володіють внутрішнім самоконтролем, негативно реагуючи на посягання, що стосуються їхньої свободи;

VI тип – «винахідник, конструктор, художник» – «винахідник» – часто трапляється серед осіб із «технічною жилкою». Це люди, що володіють багатою уявою, просторовим баченням, часто займаються різними видами технічної, художньої та інтелектуальної творчості.

Найчастіше інтравертовані. Як і представники інтуїтивного типу, живуть власними моральними нормами, не сприймають жодних впливів з боку, крім самоконтролю. Емоційні, одержимі власними оригінальними ідеями;

VII тип – «емотивний». Володіють підвищеним співпереживанням стосовно інших, складно переживають «жорстокі кадри фільму», можуть надовго «вибитися з колії» під враженнями від жорстоких подій. Біль і турботи інших викликають у них співчуття. На це вони витрачають багато власної енергії, в результаті утруднюється реалізація їхніх здібностей;

VIII тип – протилежна тенденція емотивному – «неемотивний». Зазвичай такі люди не відчувають переживань інших або ставляться до них із неувважністю або навіть посилюють тиск на них. Якщо це досвідчений фахівець, то він може змусити інших робити те, що вважає за потрібне. Іноді йому характерна «черствість», яка виникає ситуативно, коли через якісь причини людина замикається у колі власних проблем.

За результатами тестування ми отримали такий розподіл професійних нахилів за психометричним тестом представленості психологічних типів досліджуваних інженерів та управлінців.

У групах управлінців із високим, середнім і низьким рівнями розвиненості професійної управлінської свідомості пропорції представленості тих чи тих типів розрізняються лише на рівні статистичної похибки: в обох групах переважають типи «керівник» та «інтуїтивний» [3, с. 245].

У групі порівняння, представленій фахівцями інженерних професій, переважають типи «вченого» та «виконавця». Несподівано незначною мірою представлено тип «винахідника», що є, з одного боку, підтвердженням переважання типу «виконавця», а з іншого – свідчить про таку його рису, як відсутність творчості. Найнижчий рівень інтуїції, порівняно з іншими групами, також підтверджує те, що типовий інженер – це компетентний виконавець. Статистично підтверджено тенденцію до переважання в управлінців таких якостей, як здатність до керування, розвинена інтуїція та винахідливість.

Ми також аналізували зв'язок між типами досліджуваних, отриманих за даними психометричного тесту, та їхнім способом ототожнення візуальних об'єктів з управлінською посадою (за даними візуального семантичного диференціалу).

Семантичний простір є дослідницькою моделлю структури індивідуальної свідомості, на основі якої здійснюється сприймання людиною об'єктів, їхня класифікація, порівняння. Метод семантичного

диференціалу спрямований не тільки на пошук семантичного простору й аналіз покладених у його основу факторів, але й на вивчення взаємного розташування об'єктів у цьому просторі, тобто розбіжностей у сприйманні об'єктів, розглянутих респондентом [66].

За реконструкції категоріальних структур індивідуальної свідомості, що опосередковують сприйняття об'єкта, відбувається моделювання суб'єктивної картини світу (або окремої проблеми) в тому вигляді, в якому вона відображена у свідомості окремої людини. За шкалами, що утворені прикметниками, в СД оцінюється велика кількість об'єктів, понять та явищ, які є універсальними, властивими будь-якій культурі. На основі схожості оцінок цих об'єктів за окремими шкалами формується матриця схожості шкал, щодо якої згодом застосовують факторний аналіз.

Виокремлені факторні структури відображають властиві досліджуваним структури категоризації, крізь призму яких реалізується сприймання об'єктів світу.

Візуальний семантичний диференціал (стандартний набір зображень О. Ю. Артем'євої [2]) дозволяє реєструвати прояви однієї з модальних семантик – візуальної. У сучасному житті візуальні образи дедалі більше конкурують із вербальним текстом, що зумовлено глобальним поширенням цифрових засобів комунікації, зокрема Інтернету.

Візуальна семантика професійної свідомості цікава тому, що візуальний образ дозволяє: ущільнити інформацію, яка сприймається, пришвидшити її перцепцію та розуміння [5].

Досліджено візуальну семантику форм, що реєструє ставлення до безсюжетних геометричних зображень у двох професійних групах – керівників та інженерів. Стимульним матеріалом послуговували 8 карток із контурними зображеннями, від крапки з проміннями у всі боки, які для кожного є різним визначенням і першою модифікацією до повноцінного зображення кола у нашому сучасному математико-геометричному розумінні, що є у будь-якому разі випадковими трансформаціями кола [2].

За результатом обробки отриманих даних ми виявили ототожнення професійної посади з графічним зображенням тесту візуального семантичного диференціалу [3, с. 234].

Аналізуючи зв'язок між психогіометричними типами досліджуваних (отриманих за даними психогіометричного тесту) та їхнім ототожненням візуальних об'єктів із професійною посадою (за візуальним семантичним диференціалом), ми з'ясували зв'язок між двома номінальними показниками обох тестів.

Для цього використали, по-перше, χ^2 -квадрат критерій Пірсона, щоб перевірити гіпотезу про існування зв'язку.

По-друге, щоб оцінити силу зв'язку, ми скористалися двома коефіцієнтами, що обчислювалися на основі таблиці спряженості: це коефіцієнт контингенції C та коефіцієнт спряженості Чупрова T . (табл. 2).

Таблиця 2

Коефіцієнти спряженості між типами досліджуваних за психогейометричним тестом та їхнім ототоженням візуальних об'єктів із професійною посадою (в групах ІС; УС1, УС2, УС3)

Групи досліджуваних / Назва статистики	χ^2 -квадрат Пірсона	Коефіцієнт контингенції $C^a)$	Коефіцієнт спряженості Чупрова T .
ІС	108,45***	0,633	0,246*** b)
УС1	97,33***	0,582	0,199*** b)
УС2	253,79***	0,475	0,129*** b)
УС3	57,49***	0,444	0,114*** b)

Позначкою * в таблиці зафіксовано $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$:

a) для коефіцієнта контингенції не існує способу перевірки значущості;

b) значущість визначається за χ^2 -критерієм.

Розглядаючи коефіцієнти спряженості, можна визначити, що найбільш спряженими є показники зазначених тестів усередині груп інженерів та управлінців. Можна зробити висновок, що носії високого рівня управлінської свідомості типу «керівник» готові атрибуувати свою професійну посаду в означеннях «пухнастий, яскравий, рівний, білий, чіткий» (малюнок № 1). Той же тип «керівник» із групи УС2 (порівняно меншого ступеня, але значущого зв'язку) атрибутує посаду в означеннях «грандіозний, гострий, чіткий, яскравий» (малюнок № 1). Стосовно «керівників» із групи УС3, то вони відчувають посаду керівника як «легкий, рівний, мокрий, чіткий, теплий». Інженери атрибувають інженерну посаду в означеннях «сталий, правильний, симетричний, постійний» (малюнок № 2) [3, с. 237–240].

Висновок. Порівняльний аналіз зв'язку між типами досліджуваних, отриманих за даними психогометричного тесту та їхнім способом ототожнення візуальних об'єктів з управлінською посадою та даними візуального семантичного диференціалу, виявив, що на усіх рівнях розвиненості управлінської свідомості більшою мірою за семантикою геометричних форм представлено тип «керівник», але чим вище рівень розвиненості управлінської свідомості, тим частіше серед керівників представлено тип «інтуїтивний», який посідає друге місце за кількісною наповненістю типів у досліджуваних управлінців. Спосіб ототожнення візуальних об'єктів інженерів пов'язано з типами «вчений» і «виконавець».

Отже, за використання психогометричного тесту можемо припустити, що більш результативні на керівних посадах будуть типи «керівник» із психогометричними кодами (12), (21), (24) та «інтуїтивний» з кодами (54), (45), а на інженерних посадах типи «вчений» – з психогометричними кодами (41), (15) і «виконавець» – із (42), (23).

Підтверджено зв'язок між психогометричними особистими типами і візуальною семантикою форм у професійній свідомості, доведено міжпрофесійну диференціацію візуальної семантики.

---

1. Алексеев А. А. Психогометрия для менеджеров / А. А. Алексеев, Л. А. Громова. – Л.: Знание, 1991. – 164 с.

2. Артемьева Е. Ю. Основы психологии субъективной семантики / Е. Ю. Артемьева; под ред. И. Б. Ханиной. – М.: Наука; Смысл. – 1999. – 350 с. – Библиогр.: С. 314–349.

3. Дробот О. В. Психосемантика управлінської свідомості керівника: монографія / Дробот Ольга Вячеславівна. – О.: ОНУ ім. І. І. Мечникова; Донецьк: Східний видавничий дім, 2014. – 372 с.

4. Дробот О. В. Психосемантичні особливості професійної свідомості майбутніх менеджерів: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.01 – загальна психологія, історія психології / О. В. Дробот; ОНУ ім. І. І. Мечникова. – О., 2009. – 237 с.

5. Дробот О. В. Діагностичний потенціал візуальної семантики форм у психосемантиці свідомості / О. В. Дробот // Мова, освіта, культура в контексті Болонського процесу: матеріали наукової конференції. – К., 2008.

6. Петренко В. Ф. Введение в экспериментальную психосемантику: исследование форм репрезентации в быденном сознании / В. Ф. Петренко. – М.: МГУ, 1983. – 176 с.

7. Петренко В. Ф. Основы психосемантики / В. Ф. Петренко. – 2-е изд., доп. – СПб.: Питер, 2005. – 480 с.: ил. – Библиогр.: С. 459–480.

8. Похилько В. И. Когнитивная дифференцированность / В. И. Похилько // Общая психодиагностика; под ред. А. А. Бодалева, В. В. Столина. – М.: МГУ, 1987. – С. 238–240.

9. Романова Е. С. Графические методы в психологической диагностике / Е. С. Романова, О. Р. Потемкина. – М.: Дидакт, 1982. – 256 с.

10. Столин В. В. Личностный смысл: строение и форма существования в сознании / В. В. Столин, М. Кальвиньо // Вестник МГУ. – Сер. 14. Психология. – 1982. – № 3. – С. 38–47.

11. Ханина И. Б. Динамика профессиональной семантики как показатель формирования профессионального мира / И. Б. Ханина // Психология субъективной семантики: истоки и развитие; под ред. И. Б. Ханиной, Д. А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2011. – С. 354–379.

12. Шмелёв А. Г. Введение в экспериментальную психосемантику: теоретико-методологические основания и психодиагностические возможности / А. Г. Шмелёв. – М.: МГУ, 1983. – 158 с.

Дробот О. В. Визуальная семантика психогеометрических форм личности в профессиональном сознании

Приведены результаты исследования двух профессиональных групп: руководителей с высоким, средним и низким уровнем развитости профессионального сознания, а также инженеров.

Рассмотрена взаимосвязь между типами исследуемых, которые получены по результатам психогеометрического теста и способом их отождествления визуальных объектов с профессиональной должностью руководителя и инженера, которые получены в результате использования методики визуального семантического дифференциала. Представлено описание индивидуальных особенностей психогеометрических типов по двойным кодам, делается вывод о существовании межпрофессиональной дифференциации визуальной семантики геометрических форм.

Ключевые слова: *визуальная психосемантика, психогеометрические формы личности, профессиональное сознание, управленческое сознание.*

Drobot O. V. Visual semantics of psycho-geometric forms of personality in professional consciousness

The results of the research of two professional groups like managers with high, middle and low level of maturity of professional consciousness and engineers are stated in the article. Connection between the types of responders received according to the data of Psycho-geometrical test of S. Delinger and their way of authentication of visual objects with professional position of manager and engineer according to the data of Visual semantic test of O. Yu. Artemieva has been researched. According to psycho-geometric test the geometric formula of responders, where the figures occupying the first and the second positions, that is 20 combinations of double-digit psycho-geometric codes are taken into account, according to which eight personal types were compiled and received, their individual peculiarities were described.

Comparative analysis of connection between psycho-geometric types of human being is investigated. Their way of authentication of visual objects with administrative position displayed that at all levels of maturity of administrative consciousness a «manager» is the most represented type according to the semantics

of geometric forms, but the higher is the level of maturity of administrative consciousness, the more frequently represented type among managers is «intuitive» one, that occupies the second place according to quantitative profuseness of types of managers being investigated. The way of authentication of visual objects of engineers is connected with «scientist» and «executive» types. So, upon use of psycho-geometric test we can assume that the most effective types on administrative positions will be «manager» with psycho-geometric codes – (12), (21), (24) and «intuitive» – (54), (45), and on engineer positions they will be «scientist» with psycho-geometric codes (41), (15) and «executive» (42), (23)

In such way, existence of connection between psycho-geometric personal types and visual semantics of forms in professional consciousness was confirmed, existence of interprofessional differentiation of visual semantics was proved.

Key words: visual psycho-semantics, psycho-geometric forms of personality, professional consciousness, administrative consciousness.

Стаття надійшла 12 листопада 2015 р.

УДК 59.922.1:316.613

**Н. М. Калька,
Н. С. Гриців**

ХАРАКТЕРИСТИКА КОНЦЕПТУ АНДРОГІННОСТІ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ АСПЕКТІ

Проаналізовано розуміння явища андрогінності у соціокультурному контексті. Вказано на необхідність розмежування різних аспектів цього феномена, попри відсутність єдиної концепції щодо його трактування, але стрімке зростання інтересу до нього в масовій свідомості. Описано специфіку прояву андрогінності у зрізі унісексу як презентації свого зовнішнього «Я», що полягає у стиранні меж між чоловічою та жіночою статями, свідомому нівелюванні відмінностей та привілеїв своєї статі.

Ключові слова: андрогінність, іміджева андрогінність, гермафродитизм, фемінність, унісекс, маскулінність, гендер, стать.

Постановка проблеми. У сучасній культурі спостерігається тенденція до стирання гендерних меж. Особистість, маючи свободу вибору поведінки і соціальних ролей, може ідентифікувати себе фемінною, маскуліною чи андрогінною. Тому, згідно з теорією андрогінії, у кожній особистості можуть бути наявні одночасно характеристики обох статей, а андрогінія стала відображенням ускладненості устрою сучасного суспільства.